

Nosztalgikus novellahármasság

Zsávolya Zoltán *Égi Rozi ideje* című elbeszéléskötetéről

Zsávolya Zoltán rövid elbeszéléskötete három, ugyanakkor mégis szorosan összekapcsolódó nézőpontból – a látszólag mindentudó narrátor mellett egy szereplő-elbeszélő is megjelenik – meséli el ugyanazt a történetet. A történet – bár erősen fragmentált, nevezzük így – első olvasásra annyira nem is hat érdekesnek, sokkal érdekesebb és invenciózusabb az a technika, ahogyan Zsávolya elbeszélésfüzére szép fokozatosan összeáll a töredékekből egy szerves egészzé.

A '90-es évek Magyarországn járunk, valahol Nyugat-Magyarországon (bizonyos utalásokból még az is kiderül, hogy egészen pontosan Győrben, ahová a szerzőt egyébként erős személyes szálak fűzték és fűzik a mai napig), nem sokkal a rendszerváltás után. Jamnitz Géza, a megözvegyült, ugyanakkor világéletében nagy nőfaló hírében álló, a nyugdíjazás előtti utolsó éveit taposó köztisztviselő látszólag éli megszokott, egyhangú életét baráti italozások, nőkergetés és a kisvárosi élet egyéb szokványos tevékenységei közepette. A főhős életébe legjobb barátja és ivócimborája az elsődleges narratori szólam mellett Génusz Laci becenévre hallgató, immár ugyancsak meglett jogász kissé csapongó leírásain és visszaemlékezésein keresztül nyerünk betekintést. A történet fonala a három elbeszélésen belül kissé lassan bontakozik ki, annyit azonban megtudunk, hogy a cím, azaz *Égi Rozi ideje* nem másra utal, mint hogy a kapuzárasi pániktól szenvedő Jamnitz Géza voltaképpen számára is megmagyarázhatatlan módon szenvedélyes viszonyba kezd a szomszédságában lakó, még huszadik évét sem betöltő, ám kissé abszurd módon már elvált Majnald Rozáliával.

Látszólag még abban sem lenne semmi különös, hogy egy ötvenes évek végén járó özvegyember második virágkorát éri és fiatal barátnője van, tulajdonképpen ez sem számít extremitásnak a megyeszékhely külvárosában található Góré-dülő lakói között, habár Jamnitz Géza eme kései „becsajozása” kétségtelenül pletyka tárgyát képezi barátai és szomszédai körében. Szerelmi históriája *Égi Rozival* ugyanakkor nem sokkal több, mint színfolt a kisváros unalmas, egyhangú, már-már kilátástalannak és hermetikusan zártnak ható világában. Jóllehet a helyszín deklarálta az ország nyugati része, azaz nem esik messze a „boldog

nyugat”tól, Ausztriától, s még nem olyan régen ment végbe a rendszerváltás, tehát az alapatmoszféra akár derűs, optimista is lehetne, mégis valamiféle fásultság és gépiesség hatja át a szerző által *novellahármasságnak* titulált elbeszélésfüzér belső világát.

Olybá tűnik, a szereplők, köztük Jamnitz Géza és / vagy a szereplő-elbeszélő Géniusz Laci sem annyira hús-vér, jól kidolgozott és komplex eszközökkel körülírható figurák, sokkal inkább típusok, archetípusok. Olyan emberek, akik ifjúságukat, virágkorukat kétségtelenül jóval a rendszerváltás előtt élték, s egész életüket áthatják a szocialista korszak beidegződései, valamiféle tökéletesen érthető és a kortárs magyar társadalom jelentős részében még mindig élő (hamis?) nosztalgia a Kádár-korszak iránt. Kétségtelenül beszűkült, kiégett figurák, akik már csak zárt mikrokozmoszukban mozognak otthonosan – Géniusz Laci beceneve éppen a *genius loci*, a hely szelleme kifejezésből fabrikált frappáns alias, mely éppen arra utal, hogy nagyon ritkán hagyja el otthonát, a megyeszékhelyet, mert ez az egyetlen hely, ahol otthon érzi magát és ahol képes otthonosan mozogni. Nem volt ez másként egészen fiatal korában sem, olyannyira nem, hogy miként az elbeszélésből kiderül, már a jogi egyetemet is a városban végezte. Jamnitz és Laci korántsem a rendszerváltás nyertesei, hanem annak vesztesei közé tartoznak. Bár egzisztenciálisan nem omlottak össze, még tartják magukat, gondoskodnak gyermekeikről is a munka mellett egyre gyakoribbá váló italozásaik közepette, valójában kiégett, boldogtalan emberek, akikben – nem csupán életkoruk okán – valamiféle visszafordíthatatlan belső törés játszódott le. Rozi a maga féktelenségével, érzékiségével és szemtelen fiatalságával éppen e két idősödő férfi ellentéte – talán direkt módon, afféle kötelező ellentpontként ő (is) szimbolizálja az immár rendszerváltás után felnövő fiatal nemzedék gátlástalanságát és életszeretetét, ugyanakkor egyúttal az országra egyik percről a másikra rászakadó kapitalista társadalom farkastörvényeit, értékvesztettségét, anyagiasságát és nihilizmusát is. Bár az elbeszélésfüzér 1995 körül játszódik, a szerző azt jóval később, a 2010-es évek elején írta, akarva-akaratlanul rávilágítva arra, hogy talán hamis nosztalgiákat táplálunk a „boldog ’90-es évek” iránt. Talán már az elején voltak vészjósló jelek azt illetően, hogy az úgynevezett rendszerváltozás az egyik pillanatról a másikra ránk zúduló demokrácia ellenére nem sok jóval kecsegtet, hogy valami talán a kezdet kezdetén elromlott a folyamatban, s a lendület talán hamarabb kifulladt, mint azt utólag hajlamosak vagyunk felélelezni. Ugyanilyen – minden bizonnyal hamis, a korszakot leegyszerűsítő és idealizáló – nosztalgia élt a ’90-es évek emberének fejében a Kádár-korszak iránt, sőt, él sokunkban egészen a mai napig.

Olvasatomban tehát egyéb interpretációs lehetőségek mellett a *novellahármasság* nem más, mint az első (vissza)pillantásra boldog és reményteli 1990-es évek, a rendszerváltás és az

azt követő időszak erősen ironikus-szatirikus, helyenként abszurdba átnyúló, ugyanakkor végső soron a realitásokra rávilágító kritikája, pontosabban az ezen időszak iránt táplált tévhitek és hamis nosztalgiák utólagos kritikája a 2010-es évek elejéről. Zsávolya Zoltán egyébként mesterien játszik a korrajzzal, a kulturális és történelmi emlékezettel, azokkal a sztereotípiákkal, melyeket sokan hisznek vagy hinni akarnak mind a Kádár-korszak igencsak ellentmondásos és hazugságokra épülő politikai rendszerét, mind pedig a '90-es évek meglehetősen zavaros átmeneti időszakát illetően még évtizedek távlatában is. Lényegében Jamnitz Géza maga is ezeknek a sztereotípiáknak, a *hamis nosztalgiában* való hit a megtestesítője, s miként a Kádár-korszakból itt maradt afféle élő kordokumentum, aki nem tud és nem is akar haladni a történelem sodrásával, talán már nem is kívánatos személy. Erre utalhat először idő előtti kényszernyugdíjazása, majd egyszerre tragikus és ironikus halála is. A főszereplő nem sokkal éli túl az úgynevezett rendszerváltást, és imádatának tárgya, *Égi Rozi* – aki egyúttal megtestesíti az idősödő férfi görcsös, ám úgy látszik, jogosulatlan és ezáltal beteljesíthetetlen vágyát a továbbélés, a második ifjúság, az elrontott élet újrakezdésének lehetősége iránt – pedig ugyancsak eltűnik vele együtt, talán szerencsétlen baleset, talán egy féltékenységi dráma végpontjaként kibontakozó gyilkosság következményeként. Rozi látszólag megelőzi a fizikai halálban Jamnitz Gézát, ám a lány elvesztésével a férfi gyakorlatilag megszűnik emberként tovább létezni, gyors hanyatlásnak indul, s hamarosan követi is *Égi Rozit* odaát. *Égi Rozi ideje*, a címben megjelölt másfél év nem más Jamnitz Géza életében, mint egy kezdetben látszólag boldog és extatikus időszak, egy végéhez közeledő élet utolsó nagy szerelme, mely eleinte akár az újrakezdés lehetőségét is implikálhatja. Végül nem sokkal később a kezdeti idillből féltékenységgel és irracionális, kóros szorongásokkal teli, sőt, ha lehet hinni a rossz nyelveknek, s persze nem utolsósorban magának az elbeszélőnek, szerelmi gyilkosságba torkolló hattyúdal lesz belőle. Nem csupán egy kisember személyes végjátéka, hanem egy történelmi korszak végérvényes lezárása is. *Égi Rozi*, a jóval fiatalabb nemzedék megtestesítőjének halála pedig egyúttal arra is utalhat, hogy hiába állt be egy látszólag gyökeres változás a történelemben, az az új időszak, melyhez *ő tartozik*, is valamilyen értelemben a kezdetektől halálra van ítélve – tehát ha a személyes sorsokon túl a magyar történelem alakulásának távlataiban gondolkodunk, akkor semmi ok az optimizmusra. A szerző úgy jelöli meg elbeszélésfűzérét, mint *novellahármasságot az Időről*. Az *Időről*, nagy I-vel. Ez az *Idő* pedig úgy tűnik, az igencsak véges egyéni emberi élet idején túl a történelem kollektív, senkit és semmit nem kímélő idejét is jelenti, mely gyökeres fordulatokat hoz magával, e fordulatok pedig nem feltétlenül pozitívak sem az egyén, sem pedig a társadalom szintjén.

Bár az elbeszélésfűzér vége valóban tragikusnak hat, az elsődleges narrátor, majd a Génusz Laci által felvetett alternatívák, az a szándékoltan ironikus körülményeskedés, mellyel találgatja, hogy voltaképpen véletlen baleset volt-e Rozi halála – mindössze annyit tudunk meg, hogy kigyulladt a ház, a lány pedig bennégett –, vagy pedig, miként azt a környéken gyorsan híresztelni kezdték, s az esemény afféle (kis)városi legendává emelkedett, Géza először szerelemféléstől brutálisan megölte, majd rágyújtotta a házat, végeredményben nem kevés humort kölcsönöz, nevetséges atmoszférát ad az egész befejezésnek. Az olvasó végül az elbeszélői eszmefuttatásból azt a korábban elhallgatott, s az események értelmezése szempontjából korántsem mellékes tény is megtudhatja, hogy meglepő módon a lány első férje nem más volt, mint Jamnitz Géza idősebbik fia, aki mindössze húszéves kora ellenére már annyira súlyos alkoholista volt, hogy ifjú felesége kiadni kényszerült az útját, s kissé csélcsep módon gyakorlatilag rögtön az idősebb Jamnitz karjaiban keresett vigaszt. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy – ha és amennyiben hihetünk Génusz Laci körmönfont eszmefuttatásainak – a végén állítólag Géza kisebbik fia is viszonyt kezdett a lánnyal, de legalábbis megkísérelte azt, és ez volt az utolsó csepp addigra már nyugdíjazott, és szerény nyugdíja kiegészítése végett a zugkocsmárosságig züllött köztisztviselő poharában, aki, tovább árnyalando a történet tragikus / tragikomikus / abszurd regiszterét, pár hónapon belül súlyos betegségben maga is jobblétre szenderült. A tragédiát és annak abszurditását tovább fokozza még egy, Génusz Laci által csak az utolsó oldalakon felfedett váratlan fordulat, az elbeszélés afféle pofonszerűen csattanó slusszpoénja. Ugyanakkor az egészen addig nyomon követhető ellentmondások tükrében megkérdőjeleződik az elbeszélő megbízhatósága is. Az erősen anekdotázó hangnemben megszólaló szereplő-elbeszélő helyenként mintha nem lenne bizonyos abban, hogyan is zajlottak az események, helyenként pedig mintha szándékosan *félrebeszélne*. Úgy csúri-csavarja az események kronologikus rendjét és a látszólagos ok-okozati összefüggéseket, hogy végül aztán már maga sem biztos abban, mi hogyan is történt, s mi következett miből. Ebből pedig akár az az értelmezési lehetőség is kiolvasható, hogy az egész könyv nem más, mint egy irodalmi játék. Zsávolya Zoltán mesteri mindentudó, majd szereplő-elbeszélői alteregót kreál magának, s már-már Mikszáth Kálmán-i szinten űzi az anekdotázás nemes hagyományát – miként azt Soltész Márton a szöveghez teljesen más szempontok alapján közelítő, ám alapos elemzésében (*Égi Zoli ideje*, Vár, 2012/4.) megjegyzi, kavargó elbeszélői nyelvezetével a kötet *a hosszú mondatok poétikáját* valósítja meg. S mindeközben, a túlzott információmennyiséggel (tudálékossággal?), az ellentmondásokkal, az anekdotázás közepette megteremtődő már-már balladai homállal

kétségek között hagyja az olvasót, rábízva annak eldöntését, miként is történtek az események valóban.

Valódi posztmodern elbeszélés ez, melyben nem csupán a cselekménynek, hanem az írói stílusnak is alapvető jelentésképző szerep jut. Zsávolya – miként egyébként az a szerző korábbi regényeire is jellemző – iszonyúan szeret a szó jó értelmében játszani a nyelvvel. Váltogatja a regisztereket és a hangulatokat, az alapvetően szecessziós hangütés mellett végig ott van a gyilkos irónia és az abszurditás, vagy még inkább valamiféle egészen szélsőséges cinizmus. A sokszor filozofikus-meditatív-szagrális regiszter (legjobb példa erre a Soltész Márton kritikájában is kiemelt, komplex jelentésű, bár a maga szakralitásával együtt elsősorban egyszerre játékosan és már-már botrányszerűen erotikus konnotációkat hordozó, az *Égi Rozi* nőiségére, szexuális étvágyára, valamint persze a nevére egyaránt utaló rózsablak motívum) kéz a kézben jár, elegyet alkot a legalpáríbb profanitással. A lélek választhatatlanul egy a maga már-már állati szinten esendő testével. Mondhatnánk: Nietzschével szólva túlságosan is emberi az egész világ, amely a maga egyszerűségében csak úgy, mint a maga komplexitásában elénk tárul az elbeszélésben, miként azt egyébként a szövegben is olvashatjuk egy helyen.

Zsávolya Zoltán *novellahármasságának* egységei nem mentesek az önisméltlésektől, csapongó idősíkváltásoktól, oda- és visszautalásoktól, s bár, miként azt már az elején megemlítettem, mindhárom fejezetben (fejezetek-e ezek egyáltalán, vagy inkább variációk egy elbeszélésre egyazon tollból?) ugyanaz az eseménysor íródik újra, s a történetdarabok olykor szemtelenül töredékesnek hatnak, már-már túl sok mindent a befogadóra bízva, a maguk töredékességében mégis szépen lassan kiegészítik egymást, összeolvasódnak, szerves egészzé állnak össze. Bár sok minden afféle balladai homályban marad az elbeszélő hatékony narratológiai csavarjainak köszönhetően, s nem lehetünk egészen bizonyosak abban, valóban úgy zajlottak-e az események, ahogyan azt a mindentudó és a szereplő-elbeszélő – akik talán az újabb csavar kedvéért maguk is bizonytalannak hatnak egyes állításaik valóságtartalmát illetően – tálalja nekünk, a narratíva lényeges elemeit azért kellően érzékeny olvasás révén össze tudjuk illeszteni. Az *Égi Rozi ideje* szellemes, frappáns, értelmezési lehetőségekben és írói stílusbravúrokban gazdag prózamű, mely játszik ugyan az irodalmi hagyománnyal, nyelvvel, a szereplők sorsával és történelmi emlékezettel a maga módján, e játék azonban a jelenlévő fanyar humor és gyilkos irónia ellenére nagyon is komoly, hiszen olyan kulcsproblémákra mutat rá, mint a ma élő ember a rendszerváltozás előtti és utáni időszakhoz fűződő ellentmondásos, feldolgozatlan viszonya. Úgy vélem, az elbeszélésfűzért olvasva, visszapillantva az egészen közeli múltba nem csupán a 90-es évek Magyarországnak

társadalmi-politikai-emberi sajátosságait érthetjük meg jobban, de e közelmúltba való visszapillantás által közelebb juthatunk mostani, 2010-es évek beli önmagunkhoz is.

(Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2012, 162 oldal, 2200 Ft)